

Arş. Gör.

Şeyhmus BİNGÜL

Muş Alparslan Üniversitesi, FEF, Tarih
Bölümü

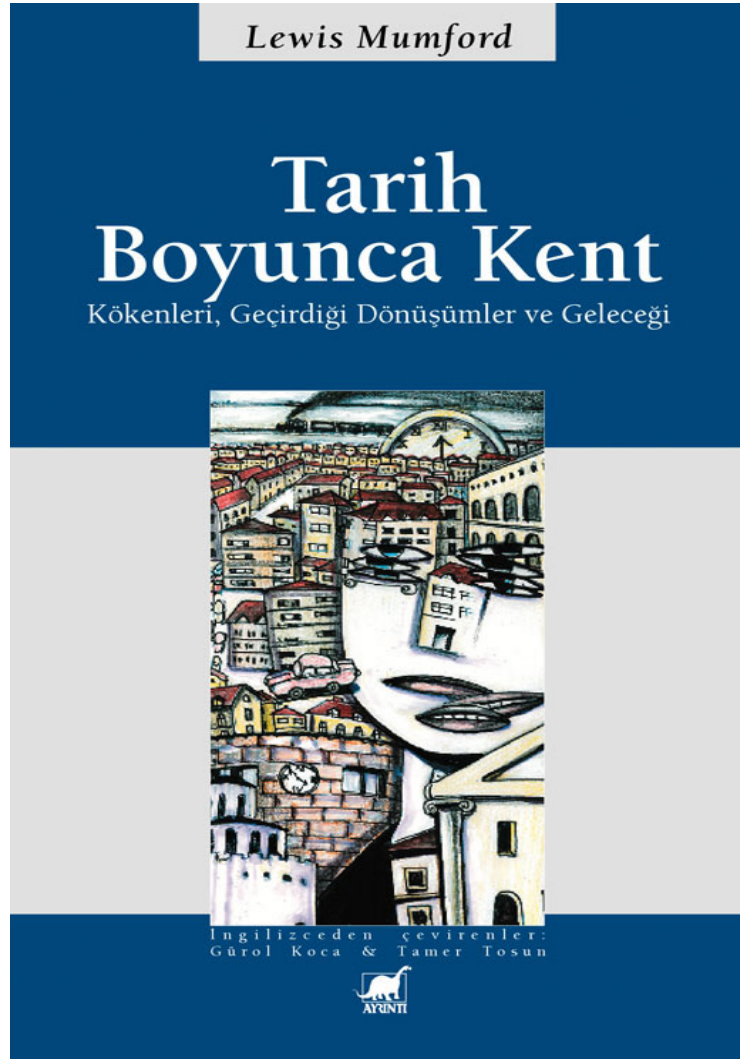
s.bingul@alparslan.edu.tr

Eser Geçmişi: 27 Eyl 2017 / 17 Eki 2017

KİTAP TANITIMI

Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği

*Lewis Mumford, 2. Basım, Ayrıntı Yayınları, Çev: Gürol Koca,
Tamer Tosun, İstanbul, 2013, 725 Sayfa.*

1961 yılında *The City of History: Its Origins, Its Transformations and Its Prospects* ismiyle yayınlanıp 2007’de Gürol Koca ile Tamer Tosun tarafından Türkçeleştirilerek *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği* şeklinde Ayrıntı Yayınlarından çıkan kitabın yazarı Lewis Mumford, Amerikan araştırmaları, edebiyat eleştirisi, kent tarihi, mimarlık ve teknoloji tarihi gibi geniş bir yelpazede çalışmalarda bulunmuştur. *Tarih Boyunca Kent* isimli bu kitabı kendi deyimiyle 1938’de kaleme aldığı *The Culture of Cities* adlı kitabının daha geniş bir perspektif ve kaynakça ile ele alınmış biçimidir. Uzun yılların tecrübesinden hareketle şekillenen ve Mumford’un “magnum opus”u olarak nitelendirilen bu eser, 1961’de Amerika’da Ulusal Kitap Ödülü ve 1964’te de Amerikan Özgürlük Madalyası’na layık görüldü. Lewis Mumford’u özel kılan bir husus vardır. Kendisi herhangi bir üniversite diplomasına sahip olmamasına rağmen Fransız sosyolog Patrick Geddes ile tanışmasıyla edindiği akademik bakış açısı ve yöntemlerle son derece bilimsel yapıtlara imza atmıştır. 1895-1990 yılları arasında yaşayan Mumford, hayatı boyunca 20 kitap ve 1000’den fazla makale kaleme almıştır.¹

Tarih Boyunca Kent, oldukça kısa bir önsöz ve on sekiz bölümden müteşekkildir. Mumford önsözüne “Bu kitap bir zamanlar simgesel olarak bir dünya olan bir kentle başlıyor, pek çok yönden uygulamada bir kente dönüşen bir dünyayla bitiyor” cümlesiyle bir giriş yaparak adeta ilgili bölümlerde kitabın temel unsuru olan insana ve insanın ait olduğu evrene dair bir ipucu vermektedir. Mumford bu eserinde kent nedir, nasıl ortaya çıktı, hangi süreçleri daha da ileri taşır, hangi işlevleri yerine getirir ve hangi amaçları taşır gibi sorulara cevap aramaktadır. Eserin bölümleri ve içerikleri aşağıdaki gibidir:

Birinci Bölüm, *Kutsal Sığınak, Köy ve Müstahkem Yer:* Bu bölümde kentin tarihsel doğası ve başlangıçtaki işlevleri üzerinde durulmuştur. Kentin nasıl ortaya çıktığı ve neye doğru gittiğinin tartışıldığı bu bölümde binlerce yıllık geçmişine rağmen kent henüz gerçekleşmemiş bir unsurdur. Kentin kökenlerine köy, hayvansal kalıntılar, mezarlıklar ve kutsal yerlerden ulaşılmakta ve insan ürünü olan unsurlardan hareketle paleolitik çağdan neolitik çağa geçiş sürecinin dönüşümü çerçevesinde kent ele alınmıştır. Kentin ilk tohumu, insanların hac amacıyla gittikleri törensel toplanma yeri olarak görülmüş ve kente bir kutsiyet atfedilmiştir. Kent ayrıca paleolitik ve neolitik çağ kültürünün birleşmesinin bir meyvesidir ve iki çağ arasındaki dönüşüm erkeğin kadına tahakkümü çerçevesinde beşeri bir olgu halinde betimlenmiştir.

İkinci Bölüm, *Kentin Kristalleşmesi:* Bu bölüm köy kültüründen kent kültürüne dönüşüm üzerine kuruludur. Kent aslında köyün büyümüş bir hali olarak tasvir edilmiş ve ilkel teknolojik araçlarla bir sıçrama yaşamıştır. Kenti ortaya çıkaran ise köyün dışından gelen ve araştırmacı hareketliliğe sahip avcı topluluklardır. Dini unsurların iktidara geçtiği dönemlerle birlikte yasa ve kent düzeni gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.

1 Ellen Slack, “Lewis Mumford Papers”, University of Pennsylvania, Kislak Center for Special Collections, Rare Books and Manuscripts, 1989, s.5-9 (http://dla.library.upenn.edu/cocoon/dla/pacscl/ead.pdf?id=PACSCL_UPENN_RBML_MsColl2) Erişim Tarihi: 26.09.2017; Robert Wojtowicz, “City As Community: The Life And Vision Of Lewis Mumford”, *Quest*, Vol. 4/1, 2001 (<https://ww2.odu.edu/ao/instadv/quest/CityAsCommunity.html>) Erişim Tarihi: 26.09.2017.

Üçüncü Bölüm, *Atadan Kalma Biçimler ve Modeller:* Kent tarihinin tarih öncesine dayanmasının yaratmış olduğu verileri elde etme zorluğundan hareketle Mezopotamya ve Mısır kentlerinin özelliklerine değinilmiştir. Otoritenin kente kaymasıyla birlikte köylü iç içe olduğu coğrafya üzerindeki tahakkümünü yitirmeye başlamış fakat daha önce hiç sahip olmadığı bir bolluk ve emniyet duygusuna sahip olmuştur. Otoriteyi sağlamlaştıran ise askeri ve siyasi yapısının yanı sıra ekonomik bir merkeze de haiz olan kaledir. Bu minvalde kent köy ve kale yolu olmak üzere iki ayırım arasında kalmış ve biri gönüllü işbirliği ile uzlaşının merkezi iken diğeri acımasız sömürü ve yırtıcı tahakkümün yolu haline gelmiştir.

Dördüncü Bölüm, *Antik Kentin Doğası:* Bu bölüm yazarın şu örnekleme ile özetlenebilir: “Başkanı olmayan bir kentten sakın, tıpkı başı olmayan bir bölükten, kaptanı olmayan bir gemiden, lideri olmayan bir birlikten sakınman gerektiği gibi.” Dolayısıyla bu bölümde kentte liderliğin (krallar) oluşumu ve bu liderlerin ticaret ve ekonominin gücü ile kentin standardını yükseltmesi konu edinilmiştir. Özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla şekillenen kent bedensel savaşın bastırılıp zihinsel savaşın öne çıktığı bir unsur haline almıştır.

Beşinci Bölüm, *Polis’in Ortaya Çıkışı:* Coğrafyanın yerleşim yerlerini şekillendirmesinden hareketle Mısır ve Mezopotamya kentlerinin özelliklerine değinilmiş ve buradan da III.-IV. ve V. yüzyılda Yunan ve Ege kentlerinin siyasal ve askeri mücadeleler neticesinde oluşum süreci ve Yunan kültürüyle gelişen demokratikleşme ve yurttaşlık bilinci üzerinde durulmuştur. Yunan kenti *Polis* derli toplu bir hal almış ve çeşitli ekonomik ve askeri yükümlülükler çerçevesinde yurttaş ile devlet arasında bir bağ kurmaya yarayan etkili bir unsur haline gelmiştir.

Altıncı Bölüm, *İdeal Kente Karşı Yurttaş:* VI. yüzyılın sonunu tasvir eden bu bölümde artık Helen kenti ortaya çıkmıştır. Fakat kent kırsal ve kaba görünümlü olup bir önceki yüzyıldan daha da aşağı bir konumdadır. Bu dönemde kentin neredeyse bütün oluşumu aynı zamanda tanrıların evi konumundaki *akropolis* merkezlidir. İnsan görünümüne bürünmüş bir *polis* olarak nitelendirilen Helen kenti insanın bilimsel, ahlaki ve medeni gelişimi çerçevesinde ele alınmıştır. Bu dönemde kentlerdeki insanların hayatı en anlamlı, canlı ve renkli seviyesindedir. Yunan filozoflarının kente ve yurttaşla dair düşünceleri merkezli ilerleyen bu bölümde Yunan Diyalektiği ve yurttaş ile devlet ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Yedinci Bölüm, *Helenistik Mutlakıyet ve Kentçilik:* Bu bölümde Helen polisinden Helenistik metropolise ve oradan da İskenderci megalopolise geçiş süreci ve daha sonra Roma’nın Helenistik çağın iktidarını devirmesi ele alınmıştır. Böylece Roma dünyasında Helenistik kent daha da ileri ve farklı bir aşamaya götürülmüştür.

Sekizinci Bölüm, *Megalopolis’ten Nekropolis’e:* Eski Roma kentinin imparatorluğa giden süreçteki dönüşümü bu bölümde incelenmiştir. Genişleyen kentsel iktidar merkezinin ürünü olan Roma İmparatorluğu’nun kendisinin büyük bir kent kurma girişimi olduğu bir dönemde Roma İmparatorluğu, eski kentlerdeki hayat tarzını değiştirerek farklı statüye sahip yüzlerce yeni kurumlara, koloni kentlerine ve bağımsız kentlere damgasını vurduğu dönem itibarıyla ele alınmıştır.

Dokuzuncu Bölüm, *Manastır ve Topluluk:* Roma’nın gücünü kaybetmeye başlamasıyla pagan kültüründen Hristiyanların iktidarı ele geçirmeye başladığı dönem ele alınmıştır. Roma kent kültürünün yavaş yavaş terkedildiği bu dönemde manastır yeni bir *polis* olarak

ortaya çıkmıştır. Böylece Ortaçağ zihniyetine doğru kilisenin gücünü arttırdığı döneme doğru gidilmiştir.

Onuncu Bölüm, Ortaçağ'da Kent Temizliği: Ortaçağ kentinde yaşayan bir aile ya da insan hayatı üzerinden tasvir edilen bu bölümde kentin gelişimine katkı sunan beledi işler ve buna dahil olan sıhhi hizmetler ele alınmıştır. *Kara Ölüm* (veba salgını) bu dönemde kentlerdeki nüfusu kırıma uğratmıştır. Bu dönemde kentlerin fiziksel ve niteliksel özellikleri değişmiş ve birçok mesleğe tabi yeni toplumsal gruplar ortaya çıkmıştır. Surlar bu dönemde kentlerin ana dolaşım hattını oluşturmuştur.

On Birinci Bölüm, Ortaçağ'ın Kırılması ve Modernliğin Filizleri: Bu bölümde Ortaçağ'a damgasını vuran hakim din anlayışının kırılması ve dinin yerini ticarete ve inancın da itimata bırakmasına değinilmiştir. Kapitalist temeldeki iş faaliyetlerinin kurumsallaşmasının kökeni teolojiyle ilişkilendirilmiştir. Modernliğin filizlendiği dönemle birlikte ilk kez kent sakinlerinin çoğu özgür insanlar kafilesine dahil olmuştur. Dolayısıyla Yahudiler gibi özel gruplar hariç kent sakiniyle yurttaş aynı anlamda kullanılmıştır.

On İkinci Bölüm, Barok İktidarın Yapısı: Rönesans'ın etkisiyle ortaya çıkan yeni dönemde Ortaçağ'dan modernleşme sürecine geçiş ele alınmıştır. Bu geçiş ağır işlemiş ve Rönesans'ın binaları ilk zamanlarda Ortaçağ yapısı ile paralel gitmiştir. Tanrı ve Kilise mutlakiyetçiliğinden dünyevi hükümdarlar dönemine geçişin yaşandığı 400-500 yıllık dönemde siyasal ve toplumsal dönüşümler yeni bir tarz olan Barok'u ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda uluslaşmaya giden merkezi devlet anlayışı da gelişmeye başlamıştır. Modernizm yeni savaş tekniklerine sebep olmuş ve bu da yeni kutsallık alanı olan iktidarın ideolojisini ortaya çıkarmıştır.

On Üçüncü Bölüm, Saray, Alay ve Başkent: Barok tarzı yapılar saraylarda vücut bulmuş ve saray devletin iktidarının sembolü halini almıştır. Saraylar kent üzerinde neredeyse tüm alanlarda etkili olmuştur. Ortaçağ'ın kalesinin yerini artık saraylar almıştır. Versailles ve Beyaz Saray en iyi örnekler olup gücün temsili konumundadırlar. Bu sarayları karakteristik hale getiren iki husus ise asker ve başkenttir.

On Dördüncü Bölüm, Ticari Yayılma ve Kentin Çözülmesi: Ortaçağın korunmacı, teknelci denetimiyile yaygınlaşan merkantilizm yeni güçler ve kolonileştirmeler karşısında dayanamamış ve teknolojinin gelişmesiyle yeni sanayi dalları ortaya çıkmıştır. Bu yeni güçleri temsil eden kurum ise *kapitalizmdir*. XVII. Yüzyılla birlikte güç dengelerini değiştiren kapitalizm kent büyümesinde temel olarak tüccar, sermayedarlar ve onların isteklerine hizmet eden toprak sahiplerine alan açmıştır. Kapitalizm aynı zamanda seküler bir bürokrasi de ortaya çıkarmıştır. Tüm bunlar kenti kar amacına hizmet eden özel bir teşebbüs alanı haline getirmiştir. Kentin büyümesi kırsal alanlardaki toplumu bu yeni alana çekmiş ve burada bir izdiham yaşanmıştır. Bu ise yoksulluğu ve yeni tüketim alışkanlıklarını doğurmuştur.

On Beşinci Bölüm, Paleoteknik Cennet: Kömürkent: Kapitalizmin sürekli ve hızlı bir şekilde gelişmesi ve kentin her parçasını alınıp satılabilir bir meta haline getirmesi büyük sanayi kentlerinin kurulmasına sebep olmuştur. Kurulan fabrikalarda sürekli ve haddinden fazla mesaiyle çalışmak zorunda kalan bir kitle oluşmaya başlamıştır. Yazar bu dönemi şu deyimle nitelendirmiştir: "Hep iş, hiç oyun; insanı eder koyun. İşte yeni kurulan *coketown*

(kömürkent) insanları koyun yapmakta uzmandı.” Çünkü bir önceki döneme nazaran insanların artı zamanı neredeyse tüketilmiştir artık. Önceleri cezalandırılmak için köle gibi çalışılan maden ocakları yeni sanayi işçisinin rutin bir iş ortamı halini almıştır. Sanayi araçlarıyla birlikte insan da mekanikleşmiştir. Fabrikalar demiryollarının yapımını arttırmış, kentlerde kenar mahalleler ve depolama alanları oluşmuştur.

On Altıncı Bölüm, Banliyö ve Ötesi: Kentin ağır iş yükü ve sağlıksız ortamında yaşayan Avrupa toplumu romantizmin ve dinlencenin yeni mekanları olarak taşraya çekilmeye başlamıştır. İnsan kentten ne kadar uzaklaşırsa sağlığına o kadar kavuşur düsturu ile hareket eden kitleler bunu özgürlüğün yeni mekânına da yormuşlardır. Böylece banliyöler meydana gelmiştir. Banliyöler ise birbirine benzeyen ve aynı kültüre ve tüketim alışkanlarına sahip kitlelerin oluşmasına vesile olmuştur. Banliyöler aynı zamanda çocuk doğurmanın ve bakmanın merkezleri olmuştur. Dolayısıyla orta sınıfın kirli metropolün yarattığı bunalım ve düzensizliğinden kaçışın merkezleri olmuştur. İşçiler için ucuz tarifeli tren seferleriyle konut sorunu halledilmeye çalışılmış ve halkın bir kesimi kentin dışına taşınmıştır. Her türlü şiddet ve suçun büyüğünden uzak kalınmışsa da kentin diyalektik gerilim ve mücadelesi ile hareketliliği geride bırakılmıştır. Üstelik banliyöler anaerik dönemin yeniden ama oyuncu ve rahat bir tarzda yaşanan merkezleri olmuştur.

On Yedinci Bölüm, Megalopolis Miti: Bu bölümde yazar kitabını kaleme aldığı dönemden geleceği okumaya çalışmıştır. Buna göre ekilebilir alanların artışı, tarımın gelişimi, nüfusun artışı ve kentlerin çoğalmasa tarih boyunca ve özellikle de XIX. yüzyılda gerçekleşmiştir. Fakat bir çok ülkede kentsel büyüme ekilebilir arazilerle boy ölçmektedir. Dolayısıyla yazar, uzun vadeli düşünüldüğünde insanların böylesi bir kentsel güç yoğunlaşmasını göz ardı ettiği görüşündedir. Yazar ayrıca sosyolog ve ekonomistlerin zihninde gelecekte mekanikleşmiş, standartlaşmış ve etkili biçimde insansızlaştırılmış evrensel bir megalopolis canlandırıldığını iddia etmiştir. Yazara göre ileride bir nükleer savaşın çıkması bile muhtemeldir. Kentler sürekli nüfus artışına ve bu artışın ihtiyaçlarının karşılanmasına maruz kalmakta ve bu ise bir tıkanmaya sebep olmaktadır. Ne yönetimler ihtiyaçları sürekli ve yerinde karşılayabiliyor ne de insanlar bir standardı yakalayabiliyor.

On Sekizinci Bölüm, Geçmiş ve Geleceğe Bakış: Yazar son bölümde insan üretimi olarak fiziksel bir mekan olan kente içinde barındırdığı kurum ve araçlar (arşiv, kitap, binalar) vasıtasıyla insanın geçmişini muhafaza eden ve nesillere geçmişi aktarıcı bir rol yüklemiştir. Ona göre hem kent hem de kentlerde yaşayan insanlar artık çok yorgun bir halde olup ikisinin de çağın gereklerine göre dönüşmeleri elzemdir. Yazar insanın tek bir nehir yatağını değil artık tüm gezegeni kontrol altına alınmasını önermektedir. Bir nevi önceki bölümlerin kısa bir özeti mahiyetinde olan bu bölümde kent sonsuz geçmişle nerede biteceği bilinmeyen gelecek arasında sürekli dönüşen ama tamamlanamayan bir mekandır.

Kaynakçasıyla birlikte 725 sayfadan oluşan Mumford'un bu eserinin bir sonuç kısmı yoktur. Yazarın neden bir sonuca varmak istemediği belirtilmemişse de ilk bölümde sözünü ettiği kenti henüz gerçekleşmemiş bir unsur olarak görmesi ve son bölümde geleceğe bir kapı aralaması bu sebebi bir nebze de olsa açıklamaya muktedirdir. Mumford'un bu eseri kentin ne olduğundan ne olması gerektiğine dair geniş bir perspektif sunmaktadır. Fakat kendisinin de zaman zaman değindiği üzere çalışmanın temel sınırlılıklarından biri geniş yelpazede Batı temelli kent ve insan yaşamını ele alması ve dolayısıyla Doğu dünyasını büyük oranda göz

ardı etmek zorunda kalmasıdır. Eser ayrıca görsel malzemelerle güçlendirilmiş ve yazarın yeniden kurduğu kent olgusunun zihinde canlanmasına yardımcı olmuştur.

KAYNAKÇA

MUMFORD, Lewis, Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

SLACK, Ellen, "Lewis Mumford Papers", University of Pennsylvania, Kislak Center for Special Collections, Rare Books and Manuscripts, 1989, s.5-9 (http://dla.library.upenn.edu/cocoon/dla/pacscl/ead.pdf?id=PACSCL_UPENN_RBML_MsColl2) Erişim Tarihi: 26.09.2017.

WOJTOWICZ, Robert, "City As Community: The Life And Vision Of Lewis Mumford", Quest, Vol. 4/1, 2001 (<https://ww2.odu.edu/ao/instadv/quest/CityAsCommunity.html>) Erişim Tarihi: 26.09.2017.